

Zinātnes Vēstnesis

LATVIJAS ZINĀTNES PADOMES UN LATVIJAS ZINĀTNIĒKU SAVIENĪBAS LAIKRAKSTS

№ 11 (54)

1993. gada jūlijs

Cena 2 santīmi

Intervija

Atšķirība starp Dr. un Dr.

Ar Latvijas Zinātnes padomes Habilitācijas un promocijas padomju darbu analīzes grupas priekšsēdētāju Dr. h. inž. VITAUTU TAMUŽU

promocijas padomju darbu analīzes grupas sarunājas žurnāliste ZAIGA KIPERE

— Habilitācijas un promocijas padomes veikušas lielu darbu. Vairums Latvijas zinātnieku, vismaz tie, kuri ir gribējuši nomainīt vecos zinātniskos grādus pret jauniem, to ir izdarījuši. Kādas pārdomas jūsu darba grupai radušās, analizējot padomju darbību?

— Kāds tad bija mērķis, kura sasniegšanai tika izveidotas 85 habilitācijas un promocijas padomes? Mērķis bija radīt Latvijas Republikas zinātnisko grādu sistēmu un struktūru, saglabājot labākās īpašības no vecās VAK sistēmas, tuvinot to Eiropas sistēmām, paaugstināt prasības un disertāciju kvalitāti. Kaut arī bija diskusija par to, vai zinātnisko grādu sistēmai jābūt vienpakāpju, t. i. visi zinātnieki un kandidāti tiek pielīdzināti doktoriem, ko labprāt būtu gribējuši kandidāti, vai saglabāt divpakāpju sistēmu, kāda tā ir bijušajā Padomju Savienībā, Vācijā un Anglijā. To vēlējas doktoru un to atbalstīju arī personīgi es, jo prakse ir pierādījusi, ka gadu gaitā tiek veikta zināma «dabiskā izlase» un tikai viens no desmit kandidātiem kļūst par doktoru. Zinātnieku doktora, tagad tas būtu habilitēta doktora, grāds ir zināms elites kritērijs.

Tika nolemts saglabāt vecajā sistēmā iedibināto divpakāpju struktūru, attiecīgi mainot nosaukumus — zinātnieku kandidāti kļūst par doktoriem (Dr.), bet zinātnieki — par habilitētajiem doktoriem (Dr. h.). Šī mērķa sasniegšanai bija vajadzīgi divi posmi — nostrifikācija, kuras rezultātā vajadzēja atsijāt vājās vecās kandidātu un doktoru disertācijas, un jaunu grādu piešķiršana, ievērojot augstāk minētās prasības. Jāatzīst, ka abi šie nodomi nav izdevušies tā, kā bija iecerēts. Atsakoties no totālas birokrātiskas kontroles, cerot uz aizstāvēšanas padomju augsto principālītāti, dodot tām nekontrolētas pilnvaras, faktiski ir noticis pretējais — disertāciju līmenis ir pazeminājies un nostrifikācijas process lielākoties bijis formāls. Jāatzīst, ka esam gribējuši savienot nesavienojamo — izsniegt Latvijas Republikas diplomus, tajā pašā laikā visas pilnvaras dodot augstskolām un zinātniskām iestādēm, kur disertācija tika nostrificēta vai aizstāvēta. Un pie tam vēl cerēt, ka līmenis nepazemināsies! Pret runa šeit ir acīm redzama un atgādina nesenos laikus, kad rakstniekam bija jābūt gudram, godīgam un jātic sociālistiskajam realismam. Pieņemdami centralizētu sistēmu, t. i., kad tiek

izsniegti Latvijas Republikas, nevis atsevišķu universitāšu vai institūtu diplomu, mēs tomēr nonākam pie kaut kādas kontroles nepieciešamības. Negribētos, ka tas būtu kaut kāds VAK vai kvaziVAK, bet kontroles un apelācijas funkcijas tādā vai citādā veidā Latvijas Zinātnes padomei ir jāuzņemas.

— Tātad Zinātnes padomes, kā nu jūs to izveidosit, komisijai vai komitejai būs jāuzņemas arī šķērējoties loma konfliktu gadījumos? Un kā rīkotos, lai nepieļautu disertantu klaiņāšanu no padomes uz padomi vieglākas aizstāvēšanās meklējumos?

— Jā, mums ir zināmi gadījumi, kad, saņemis negatīvu vērtējumu, teiksim, Bioloģijas institūtā, zinātnieks savu disertāciju ir nostrificējis Lauksaimniecības universitātē. Vai, kad ar vienu un to pašu disertāciju disertants ir vērsies pie dažādām padomēm un tās piešķirušas katrā savas specialitātes doktora grādu. Tādi gadījumi mūsu datu bāzē konstatēti trīs. Zinātnes padomes darba grupa, kuru es vadu, ir izstrādājusi lēmuma projektu, kuru liksim priekšā apstiprināšanai 8. jūlijā. Tajā teikts, ka disertāciju atkārtoti aizstāvēt vai nostrificēt var tikai tajā pašā padomē. Ja disertants ir pārliecināts, ka padome ir bijusi neobjektīva, tās sastāvu var papildināt ar 1—3 lēmējbalstītiem locekļiem un aizstāvēšanu atkārtot, negaidot gadu, kas ir obligāts visos citos atkārtotās aizstāvēšanas gadījumos. Ja disertācijā konstatēta falsifikācija, plagjiāts, citu personu uzrakstītas nodaļas, tad LZP uzdod disertāciju izskatīt vēlreiz un, ja fakti ir patiesi, tad piešķirto zinātnisko grādu anulē.

Iesniedzot disertāciju aizstāvēšanai vai nostrifikācijai, disertantam jānorāda, kuru reizi darbs iesniegts.

— Cik reizi var iesniegt vienu un to pašu darbu? Precēties varēja četras reizes...

— Ko jūs sakāt! Nē, skaits nav noteikts, tikai prasība to norādīt. Lai izvairītos no jau pieminētajiem gadījumiem, kad par vienu darbu var saņemt vairākus doktora grādus, mūsu iesniegtajā projektā ir teikts, ka par vienu promocijas, habilitācijas vai nostrifikācijas faktu var piešķirt tikai vienu grādu vai diplomu. Ja tiks konstatēti vairāku grādu piešķiršanas gadījumi, tad tos anulēs.

— Vai visus!

— Var arī visus.

— Tam visam nepieciešama vienota datu banka, kurā nonāk ziņas par visiem nostrifikācijas, promocijas vai habilitācijas gadījumiem.

— Tāda ir, un «Zinātnes Vēstnesis» šā gada 7. numurā jau publicēja tabulu par Latvijas zinātnes skaitlisko raksturojumu pēc habilitācijas un promocijas padomju sniegtajām ziņām. Lai mēs varētu labāk izvērtēt šo padomju darbu, liekam priekšā katras habilitācijas un promocijas gadījumā ne tikai divas nedēļas (obligāti!) pirms aizstāvēšanas «Zinātnes Vēstnesī» publicēt paziņojumu, bet arī pēc aizstāvēšanas laikrakstā sniegt informāciju par balsošanas rezultātiem — kā pozitīva, tā negatīva lēmuma gadījumā. Tad visiem būs redzams, kā balso katrā padomē. Ja vienmēr rezultāts būs 10:0, tad LZP varbūt būs pamats secināt, ka šī padome ir nepietiekoši prasīga un pirms laika anulēt tās pilnvaras.

— 85 habilitācijas un promocijas padomes. Ļoti daudz.

— Jā. Arī par to bija runa. Mums ir 25 zinātnes nozares, kurās latviešu un latīņu valodā fiksēti doktora nosaukumi. Ja nemaldos, politoloģijā tāda vēl nav. Tātad, vajadzētu vismaz 25 padomes, taču, piemēram, inženierzinātņu doktoru piešķir par darbiem tehnoloģijā, mehānikā vai enerģētikā, bet mežzinātņu doktoru — vienīgi par mežzinātņi. Loģiski, ka inženierzinātnēs būtu nepieciešamas vairākas specializētas padomes, bet mežzinātnēs pietiktu ar vienu.

Skaidrs, ka 85 padomes ir daudz par daudz tagad, kad nostrifikācija pamatos ir pabeigta. Tie apmēram 1500 zinātnieku, kas savas disertācijas nav iesnieguši, vai nu ir pārāk sirmā pensijas vecumā, vai savu tālāko zinātnisko darbību domā saistīt ar Krieviju un citām bijušās Padomju Savienības republikām. Daudzas lokālas padomes nevar nodrošināt augstu zinātnisko prasīgumu un aizstāvēšanas līmeni. Atnāk pie padomes priekšsēdētāja pašu cilvēks un saka: «Es gribu aizstāvēties.» Agrāk varēja teikt: «Es neko, es jau pieņēmu, bet VAK nelaidīs cauri...» Tas, profams, teikts ar zināmu humora piedevu, bet tiešām ir fakts, ka vajadzētu veidot apvienotas aizstāvēšanas padomes. Tajās būtu koncentrēti izcilākie spēki, kuri var novērtēt, vai pretendents ir vai nav fiziķis. Par šauru virzienu savu slēdzienu dod trīs pieaicinātie recenzenti.

— Profesors Edmunds Bunkše no ASV stāstīja, ka Berklijā un citās lielākajās universitātēs praktizē augsta ranga speciālistu pieaicināšanu no pavisam citās zinātnes nozarēs, piemēram, no filozofijas.

— Kāpēc ne? Tas būtu mūsu mērķis — lai padomes būtu apvienotas un kompetentas, tad arī piešķirtajam Latvijas Republikas doktora grādam būs atbilstošs svars un skanējums.

KAM TURPMĀK PIEDERĒS INSTITŪTI?

ZA prezidija zālē 28. jūnijā bija uzaicināti institūtu direktori un citu struktūrvienību vadītāji, lai viņus iepazīstinātu ar Latvijas Ministru Padomes lēmuma projektu, kas skanēja šādi:

«Saskaņā ar Latvijas Republikas likuma «Par zinātnisko darbību» 16. pantā 4. punktu Latvijas Republikas Ministru Padome nolemj:

1) Uzdot Izglītības ministrijas Augstākās izglītības un zinātnes departamentam pārņemt valdījumā Latvijas Zinātnu akadēmijas pārziņā esošos objektus.

2) Uzdot Izglītības ministrijas Augstākās izglītības un zinātnes departamentam kopā ar Latvijas Zinātnes padomi un Latvijas Zi-

nātnu akadēmiju izveidot objektu nodošanas un pieņemšanas komisiju.

3) Izglītības ministrijai iecelt pārņemto valsts uzņēmumu direktorus, noslēgt ar tiem darba līgumus un apstiprināt statūtu grozījumus.»

Kā liecināja jautājumi Zinātnu akadēmijas prezidentam J. Lielpēterim, akadēmiskim sekretāram A. Silinam un Izglītības ministrijas Augstākās izglītības un zinātnes departamenta direktoram A. Kapeniekam, daudziem klātesošajiem nebija skaidrs ne tikai «saimnieka maiņas» mehānisms, bet arī, kādēļ tas tiek darīts, t. i., pats likums «Par zinātnisko darbību», kas paredz,

ka «Latvijas Republikas Ministru Padome (...) nodrošina un kontrolē valsts īpašuma pārvaldīšanu valsts zinātniskajās iestādēs un to apvienībās» (16. pants, 4. punkts). Pusgadu Ministru Padome nepildīja šo likumu, nu īsi pirms aizkara aizvilkšanas tiek pieņemts šāds lēmuma projekts.

Kā tas atsauksies uz institūtiem? Kā teica J. Lielpēteris, institūta grāmatvedei turpmāk bilance būs jānes nevis uz akadēmiju, bet uz ministriju. Arī statistikas atskaites. Ministrija savukārt kontrolēs, kā tiek izmantots valsts īpašums. Eksperimentālajām rūpnīcām, kas ir valsts uzņēmumi, būs jānoslēdz jauni līgumi.

Vēl daži jautājumi un atbildes:

— Jaunajai valdībai var būt pavisam cits priekšstats par tālākajiem zinātnes attīstības ceļiem. Vai zinātnisko institūtu un valsts uzņēmumu nodošana ministrijai nevar izrādīties priekšlaicīga un nevajadzīga?

— Maz ticams, ka jaunā valdība reorganizācijas sāks ar zinātnes likuma «pārtaisīšanu», tai būs citi svarīgāki darbi. Attiecībā uz valsts uzņēmumiem tās ir drīzāk iespējamas.

— Vai departaments uzņemas institūtu infrastruktūras uzturēšanu?

— Finansēšanas kārtība paliek līdzšinējā.

— Vai departaments grasās atbildēt arī par institūtu zinātnisko darbību?

— Ministrijas funkcijas ir pārvaldīt valsts īpašumu, nevis

jaukties zinātnisko iestāžu iekšējās lietās.

— Vai pārņemšana nozīmēs nedēļām garas inventarizācijas?

— Darbu veiks komisija — cilvēki no akadēmijas un departamenta, kas pārformēs dokumentus.

— Vai Zinātnu akadēmija arī turpmāk nevarētu uzņemt kādas kopīgas funkcijas?

— Seši līdz septiņi institūti, arī vairākas rūpnīcas un izdevniecība «Zinātnes», izteikuši vēlēšanos, lai ZA saglabātu pamatfunkcijas, taču to traucē likumā noteiktās pašreizējās Zinātnu akadēmijas statuss. Ja Zinātnu akadēmijai nav valsts struktūras funkcijas, tad tā nevar pārvaldīt valsts uzņēmumus. Ja vēlas kaut kaut ko mainīt, tad gribai jābūt apbūšējai — institūtiem un akadēmijai. Tas jāizlemj savstarpējās konsultācijās.

VIEDOKLIS

BĀZES UN GRANTI — VAI AIZSTĀVĒSIM GALĒJĪBAS?

Zinātnisko pētījumu finansēšanas principi asa līdzekļu trūkuma apstākļos neapšaubāmi ir diskusiju vērts jautājums, taču nevajadzētu pieļaut, ka tas kļūst par jaunu un vēl vienu strīdu ābolu, kas turpinātu mūsu sašķeltās sabiedrības (arī zinātnieku) tālākas šķelšanās darbu. Ir pilnīgi skaidrs, ka abas «karojošās» puses, no kurām viena stingri aizstāv tā saukto grantu finansēšanas, bet otra, ja arī ne tik stingri, bet tomēr — bāzu —, ir galējības un kā tādas, ne viena, ne otra neveicinās līdzsvaru un līdz ar to efektīvu līdzekļu izmantošanu. Patiesība kā vienmēr šādās situācijās atrodas kaut kur pa vidu, un tur tā arī ir jāmeklē. Nespraužot par nesasniedzamu mērķi izdarīt fundamentālu abu principu plusu un mīnusu analīzi, kas nav šāda neliela avižu raksta iespējās, gribu pievērst uzmanību tikai dažiem būtiskiem momentiem, kurus noteikti nedrīkstētu izlaist no redzes loka.

Bāzes finansējums, saprotot ar to ne tikai institūta vai iestādes infrastruktūras un daļas, resp. absolūti nepieciešamā inženiertehniskā un administratīvā personāla uzturēšanas izdevumus, bet arī kādas sevišķi nozīmīgas, ilgākam laika periodam paredzētas un objektīvas ekspertīzes sankcionētas zinātniskas pētniecības programmas finansēšanu vai — vissliktākajā gadījumā (visasākās krīzes apstākļos) — vismaz iestādes intelektuālā potenciāla pamatkodola (profesori un daži vadošie pētnieki un pētnieki) atalgojumu, nodrošinātu vajadzīgo stabilitāti un pēctecību (kontinuitāti), kas zinātnes procesā ir ļoti svarīgi, ja vien negribam visu totāli sagraut. Protams, ka runa nav par visu iestāžu un to bāzu automātisku un bezkritisku saglabāšanu un finansēšanu, kā to pat vismērenākajiem bāzu principa aizstāvjiem mēģina «piešūt» radikālākie grantu finansēšanas piekritēji, lai pēc tam bez sevišķām grūtībām varētu pierādīt tāpat jau acīmredzamo patiesību, cik šāda doma ir aplama un kaitīga, bet kuru, šķiet, izņemot viņus pašus, neviens nav deklarējis un līdz ar to aizstāvēt negrāsās.

Bāzes finansējuma piešķiršanā galvenais būtu novērtēt tā lietderību, resp., vai šī bāze (un kādā apjomā) var kalpot zinātniski nozīmīgu pētījumu veikšanai. Un te noteicošajam vārdam tomēr būtu jāpievērš uzmanību (un ārvalstu) ekspertu komisijām, kas izvērtētu iesniegto projekta zinātnisko vērtību un līdz ar to bāzes finansējuma nepieciešamību un apjomu.

Nevajadzētu arī strikti noteikt bāzes finansējuma apjomu, kas būtu gandrīz vai obligāts visām nozarēm vai apakšnozarēm, t. i., vajadzētu ņemt vērā to specifiku. Eksperimentālas ievirzes (fizikā, ķīmijā, tehniskajās zinātnēs, bioloģijā u. c.) pētījumi, kuri prasa sarežģītu un dārgu aparāturu, instrumentus vai iekārtas un to uzturēšanu darba kārtībā, noteikti prasīs lielāku bāzes finansējumu nekā, teiksim, humanitāros institūtos veicamo pētījumu nodrošināšana, kur grantu finansēšanas princips varētu būt dominējošs.

Neparedzot bāzes finansējumu vispār, pastāv briesmas līdzekļu sadrumstalošanas dēļ pa daudziem atsevišķiem grantiem pamazām pārtraukt šādu ar lielu resursietilpību, nosacīti sauksim tos par eksperimentāliem, darbu izstrādi un izdarīt Latvijas zinātnes pārorientēšanu tikai uz teorētiska rakstura pētījumiem, vai arī, piešķirot pietiekami lielus līdzekļus, kādi vajadzīgi unikālas aparatūras, nepieciešamo telpu, tehniskā personāla utt. uzturēšanai kādam vienam grantam (lai realizētu obligāto viena saimnieka un viena atbildīgā principu!), padarīt tā vadītāju par monopolistu šo resursu izmantošanā ar visām no tā izrietošajām sekām. Pēdējā gadījumā gan pēc situācijas loģikas prasībām varētu šāda liela granta vadītāju iecelt arī par direktoru un jautājumu uzskatīt par atrisinātu, taču grūti saprast, ar ko šāds risinājums būtu labāks par parasto bāzes finansēšanas variantu, kad resursu atvērtība (pieejamība) grantiem pēc būtības ir maksimāli nodrošināta. Bet varbūt, ka te paveras konsensusa iespējas, ja varam vienoties, ka faktiski bāze jau nekas cits kā tāds liels grants vien ir.

Nekādi nevar piekrist pēdējā laikā izvirzītajam uzskatam, ka neviens eksperts, ne ekspertu komisija balsojot nevar objektīvi noteikt, kuras bāzes un kādā apjomā šodienas zinātnē ir nepieciešamas un kuras mazāk nepieciešamas, nerunājot nemaz par to perspektīvu izvērtēšanu, ka to var izdarīt tikai grantu turētāji. Konsekventi attīstot šo domu, tas nozīmē to, ka, pirmkārt, ekspertu komisijas, ja jau tās ar iepriekš minēto nevar tikt galā, vispār nav vajadzīgas un, otrkārt, ka demokrātiski vēlētu ekspertu komisiju vietā lemtānas tiesības par tā vai cita pētījuma atbalstīšanu, ko nevar atrisināt, kompleksi nenovērtējot, t. i., nerisinot nepieciešamo resursu (bāzes) jautājumus, nonāktu stihiskas (patvaļīgas) izcelsmes grantu turētāju vai to grupu — tāpat arī kaut kādu ekspertu vai «ekspertu», tikai šoreiz nezin no kā pilnvarotu — rokās. Diez vai zinātnieku sabiedrībai vajadzētu atbalstīt šādas nedemokrātiskas nostādnas.

Bažām, ka kaut vai daļēja bāzes finansēšana būs atgriešanās pie vecās sistēmas ar iespējamo administrācijas patvaļu un citām negācijām, nav reāla pamata, jo jau šodien spēkā esošais likums «Par zinātnisko darbību» ar stingri reglamentētajām iestāžu Zinātnisko padomju tiesībām izslēdz šādas iespējas, ja vien zinātnieku kolektīvis grib un ir gatavs tās īstenot.

Grantu finansēšanas principa ieviešana nenoliedzami ir progresīvs solis un pilnīga atteikšanās no tās arī būtu ļoti liela kļūda. Grantiem būtu galvenokārt jāstimulē jaunu zinātnisku projektu un jaunu zinātnieku iekļaušana zinātnē, kuriem pilnīgas bāzu finansēšanas apstākļos tradicionālie, nopelniem bagātie, bet joprojām aktuālie un perspektīvie pētījumi virzieni var zināmā mērā aizkavēt apliecināšanos, sacensības iespējas un atzišanu. Attiecīgo proporciju meklējumos nekāds sevišķs velosipēds nebūtu jāizgudro. Kā rāda citu valstu pieredze, grantu finansēšanai būtu novirzāmi daži desmiti procenti no zinātnes finansēšanai paredzētajiem līdzekļiem. Uz to arī vajadzētu orientēties, taču, kā

jau atzīmēts, nepadarot šīs proporcijas noteikšanu par kaut kādu absolūtu un neizslēdzot, ka var būt zinātnes nozares vai apakšnozares, kurām grantu finansēšanai var novirzīt arī vairāk vai pat visus līdzekļus, ja, piemēram, grantu turētājiem savu pētījumu veikšanai nekas cits nav vajadzīgs kā kompjuters, ko viņi var turēt arī savos dzīvokļos, un tā ietaupīt visai lielos maksājumus par infrastruktūras uzturēšanu.

Un neatstāsim bez jebkādas ievērtības to, ka Latvijas zinātnē, kurai joprojām ir augsts starptautisks prestižs, savus sasniegumus ir guvusi zinātnes stingri centralizētas (faktiski bāzu) finansējuma sistēmas ietvaros. Vai šie sasniegumi būtu lielāki, ja jau no paša sākuma būtu realizēts grantu finansēšanas princips (PSRS apstākļos tas, protams, bija nereāli) — var tikai diskutēt. Personīgi domāju, ka tie būtu lielāki, ja būtu realizēta daļēja

grantu sistēma. Uz to, manuprāt, norāda vairāku nozaru uzplaukums un panākumi, kas parādījās tā saukto līgumdarbu ietvaros, kuri nav nekas cits kā grantu sistēmas paveids. Taču tie bija spējīgi rasties uz pietiekami augstu attīstības pakāpi sasniegušām bāzēm un, savukārt, kalpoja šo bāzu attīstībai, ar bāzi, protams, saprotot ne tikai infrastruktūru u. c. ar to saistīto, bet arī noteiktus pētījumus un to apjomus.

Pašlaik ir pārejas laiks. Krīzes laiks. Pacenšsimies nemesties galējībās, pa varas makti raujot šauru zinātnes finansu deķīti uz savas patiesības pusi, bet mēģināsim būt saprātīgi, apdomīgi un analītiski, kā jau tas zinātniekiem pieklātos. Man šķiet, ka šoreiz nu noteikti vidusceļš ir zelta ceļš.

Arturs BALKLAVS,
fizikis

ZINĀTNES FONDS NODIBINĀTS

Kā jau tika paziņots «Zinātnes Vēstnesī», 21. jūnijā [nevis 22. jūnijā, kā ziņoja Latvijas Radio] notika Latvijas Zinātnes fonda dibināšanas sapulce. Savus pilnvarotos pārstāvjus uz to bija deleģējuši Latvijas Zinātņu akadēmija, Latvijas Matemātikas biedrība, Latvijas Mehānikas nacionālā komiteja, Latvijas Psihologu biedrība, Latvijas Juristu biedrība, Latvijas Ķīmiju savienība, Latvijas Sirds fonds, Latvijas un Eiropas zinātnisko sakaru institūts EUROLAT, Latvijas Kultūras fonds. Kopā ar iniciātoriem Latvijas Zinātnieku savienību un Latvijas Pedagoģu biedrību, kura gan bija izteikusi vēlēšanos piedalīties fonda dibināšanā, bet nebija atsūtījusi pārstāvi, iznāca 11 organizācijas, t. i., pat par vienu vairāk nekā likumdošanā noteiktais minimums.

Vairākas sanāksmē pārstāvētas organizācijas, kā piemēram, Latvijas Bioloģiju biedrība, Latvijas Astronomijas un ģeodēzijas biedrība, Latvijas Fizikas biedrība un Latvijas Entomoloģijas biedrība vai nu nebija oficiāli pabeigušas savu reģistrāciju, vai atradās pārkārtošanās stadijā, tādēļ tās par Zinātnes fonda dalībniecēm varēs kļūt pēc juridisko jautājumu nokārtošanas. Pēc apspriešanas un nelieliem labojumiem tika vienbalsīgi pieņemti fonda statūti un ievēlēta

valde — septiņas organizācijas, kurām jāizraugās katrai viens pārstāvis Zinātnes fonda valdē. Tās ir: LZS, LZA, Latvijas Ķīmiju savienība, Latvijas Sirds fonds, Latvijas Psihologu biedrība, Latvijas Nacionālā mehānikas komiteja un Latvijas Juristu biedrība.

Pēc tam, kad būs zināms valdes personālsastāvs, tā ievēlēs priekšsēdētāju un vietnieku.

Latvijas Radio kļūdījās arī tajā ziņā, ka nosauca 5000 LVR kā dibinātāju iemaksu. Šī summa jāsamaksā visām dibinātājorganizācijām kopā, lai Latvijas Zinātnes fondu varētu reģistrēt Tieslietu ministrijā. Par katru dalībnieka iemaksas lielumu spriedīs pēc individuālām pārrunām ar valdi, jo visu rocība nav vienāda.

Kā teica akademiķis E. Grēns: «Fondu var nodibināt viegli, bet tā sekmīga darbība būs atkarīga no tā, cik mēs būsīm spējīgi mobilizēt sabiedrības līdzekļus zinātnes atbalstam.»

Visas ziņas par Latvijas Zinātnes fondu var saņemt Latvijas Zinātnieku savienības Informācijas centrā Turgeņeva ielā 19, 319. istabā, tālr. 212706.

* * *

Latvijas Zinātnes fonda valdes sēdē 1. jūlijā par priekšsēdētāju ievēlēja ELMĀRU GRĒNU, par viņa vietnieku — JURI EKMANI.

Latvijas Zinātņu akadēmija

dara atklātībai zināmu, ka saskaņā ar LZA Statūtu 3.2. punktu un LZA 31. marča sēdes lēmumu, **pieņemtas šādas kandidatūras uz Latvijas Zinātņu akadēmijas īsteno locekļu un korespondētājocekļu vakantajām vietām vēlēšanām š. g. novembrī:**

LZA ĪSTENIE LOCEKĻI (4 vietas)

Georgs ANDREJEVS (LZA goda loc. N. Skujas ieteikums), Kārlis ARĀJS (LZA Literatūras, folkloras un mākslas institūta Zinātniskās padomes ieteikums), Andrejs CĒBERS (LZA īst. loc. E. Blūma un J. Mihailova ieteikums), Māris JANSONS (LZA īst. loc. A. Siliņa un J. Ekmaņa ieteikums), Aleksandrs JEMEĻJANOVŠ (Latvijas Valsts lopkopības un veterinārijas ZPI «Sigra» Zinātniskās Padomes ieteikums), Censonis ŠKIŅĶIS (VZPI «Lauksaimniecības polimēri un ūdenssaimniecība» Zinātniskās padomes ieteikums).

LZA KORESPONDĒTĀJOCEKĻI

FIZIKAS UN TEHNISKO ZINĀTŅU NODAĻA

Fizika — 2 vietas.

Erna GAILĪTE (LZA Fizikas institūta Zinātniskās padomes ieteikums), Jurijs GEĻFGATS (LZA Fizikas institūta Zinātniskās padomes ieteikums), Jevgeņijs JOĻINS (LZA Fizikas institūta Zinātniskās padomes ieteikums), Andris KRŪMIŅŠ (LU Cietvielu fizikas institūta Domes

ieteikums), Ivars TĀLE (LU Cietvielu fizikas institūta Domes ieteikums).

Astronomija — 1 vieta.

Arturs BALKLAVS-GRĪNHOFŠ (LZA Radioastrofizikas observatorijas Zinātniskās padomes ieteikums), Jurijs FRANCMANIS (LZA Radioastrofizikas observatorijas Zinātniskās padomes ieteikums).

Informātika — 1 vieta.

Arnolds MIĶELSONS (LZA īst. loc. I. Biļinska ieteikums).

ĶĪMIJAS UN BIOLOĢIJAS ZINĀTŅU NODAĻA

Medicīna — 2 vietas.

Henriks GRIGALINOVIČS (LZA īst. loc. R. Kukaines ieteikums), Andris MERTENS (Latvijas eksperimentālās un klīniskās medicīnas institūta Zinātniskās padomes ieteikums), Vera RUDZĪTE (Latvijas Republikas Kardioloģijas ZPI Zinātniskās padomes un LZA īst. loc. E. Gudriņieces ieteikumi), Vladimirs UTKINS (LZA īst. loc. J. Anšeleviča ieteikums).

Mikrobioloģija — 1 vieta.

Aleksandrs RAPOPORTS (LZA A. Kirhenšteina Mikrobioloģijas institūta Domes ieteikums).

Mežzinātnes — 1 vieta.

Imants LIEPA (Latvijas Lauksaimniecības universitātes Zinātnes padomes ieteikums), Pēteris ZĀLĪTIS (Latvijas Valsts Mežzinātnes institūta «Silava» Zinātniskās padomes ieteikums).

Ģeogrāfija — 1 vieta.

Ādolfs KRAUKĻIS (Latvijas Universitātes Zinātniskās padomes ieteikums).

HUMANITĀRO UN SOCIĀLO ZINĀTŅU NODAĻA

Ekonomika — 1 vieta.

Rasma GARLEJA (Latvijas Universitātes Zinātniskās padomes ieteikums), Baiba RIVŽA (Latvijas Lauksaimniecības universitātes Zinātnes padomes ieteikums), Edvīns VANAGS (Latvijas Statistikas institūta Zinātniskās padomes ieteikums).

Vēsture — 1 vieta.

Alberts VARSLAVĀNS (LZA Latvijas Vēstures institūta Zinātniskās padomes ieteikums).

Teoloģija — 1 vieta.

Visvaldis Varnesis KLĪVE (LZA īst. loc. J. Stradiņa un LZA kor. loc. M. Kūles ieteikumi).

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS GODA LOCEKĻU KANDIDĀTI:

Pēteris OZOLIŅŠ, Gunārs JANOVSĶIS, Pēteris PĒTERSONS, Leonīds VĪGNERŠ, Pēteris VASKS, Imants KOKARS.

LATVIJAS ZINĀTŅU AKADĒMIJAS ĀRZEMJU LOCEKĻU KANDIDĀTI:

Baiba METUZĀLE-KANGERE, Fridrihs BENINGHOFENS, Andrejs OKŠE, Ervīns OBERLENDERS, Edmunds BUNKŠE, Česlavs MILOŠS, Vjačeslavs IVANOVS.

Esiet sumināts, mister AABS!

Misters AABS — šo cildinājumu dažādu valstu zinātnieki veltījuši Jānim Gaigulim, atzīmējami viņa izcilo devumu Baltijas pētījumu veicināšanas asociācijas (AABS) nodibināšanā un darbības uzturēšanā — jau divdesmit piecus gadus Jānis Gaigulis ir tās direktors rīkotājs. Jaukā pirmsjāņu atmosfērā, kad Zinātņu akadēmijas prezidijā Jānim Gaigulim svinīgi pasniedza Latvijas Zinātņu akadēmijas Goda doktora diplomu un rotāja ar Jāņu vainagu, daudz atzinīgu vārdu tika feikts arī par viņa izlološo AABS, kurai šoruden aprit 25 gadi.

LZA viceprezidents akadēmiķis Jānis Stradiņš klātesošos īsumā iepazīstināja ar Jāņa Gaiguļa dzīvesgājumu. Dzimis 1920. gadā Rīgā, beidzis Viļa Olava komercskolu, studējis tautsaimniecību Latvijas Universitātē, šajā laikā pievienojies studentu korporācijas «Fraternitas Lataviensis» saimei. (Šīs korporācijas mītne, lielā mērā pateicoties J. Gaiguļa pūlēm, iekārtota un nule kā atklāta Vecpilsētā, netālu no Saeimas nama.) Korporācijai bija arī izcila nozīme AABS izveidošanai ASV.

1944. gadā J. Gaiguļa ceļš veda uz Zviedriju, pēc tam — uz Amerikas Savienotajām valstīm, kur viņš strādājis kā finansists līdz 1984. gadam un ļoti aktīvi piedalījies latviešu sabiedriskajā dzīvē, gan veidojot latviešu skautu organizāciju, gan izveidojot latviešu korporāciju apvienības zinātnisko komisiju. Pēc šīs komisijas ierosinājuma tika radīta Baltijas pētījumu veicināšanas asociācija. Tas notika 1969. gada novembrī Merilendas universitātē, tieši tajā laikā, kad pasaule dzīvoja līdz Čehoslovākijas notikumiem un Baltijas jautājums draudēja nogrimt aizmirstībā. Pateicoties Jāņa Gaiguļa pūlēm un neatlaidībai, apvienojās latviešu, lietuviešu un igauņu izcelsmes zinātnieki un izveidojās AABS.

J. Stradiņš uzsvēra, viņaprāt, lielākos šīs organizācijas plusus. Līdz AABS radīšanai Amerikas Savienotajās Valstīs bija slavonikas jeb sovjetologijas studijas, bet tad kā patstāvīgs studiju objekts parādījās Baltijas valstis. Otrkārt, trimdas zinātnieki parādīja, ka trijām Baltijas valstīm ir iespējams vienoties un darboties kopīgi. Treškārt — sāka iznākt žurnāli, kas veltīti Baltijas studijām — «Journal of Baltic Studies», «AABS Newsletters». Tagad AABS savu darbību paplašinājis šajā okeāna pusē — Vācijā un Zviedrijā. Kopš 1991. gada AABS biedri ir arī Latvijā, bet kopš 1992. gada Rīgas Tehniskajā universitātē izveidots AABS—IREX birojs. Ar nožēlu jāatzīst, ka AABS darbība Latvijā nav tik aktīva, kā varētu būt, arī Baltijas pētījumu fonds, kurš Latvijā radīts, lai uzturētu sakarus ar analogām organizācijām Skandināvijā, Rietumeiropā un Ziemeļamerikā, tāpat — arī ar AABS, nedarbojas tā, kā gribētos. Taču akadēmiķis izteica pārliecību, ka ar laiku Baltijas studiju centrs pārvietosies uz Latviju, kā tam pēc visas patiesības arī jābūt.

Atbildes runā Jānis Gaigulis izteica pateicību Latvijas Zinātņu akadēmijai un tās prezidijam par izcilo pagodinājumu un teicās to adresējam arī tiem desmitiem un simtiem Baltijas studiju veicināšanas apvienības līdzdalībniekiem, kuri pašizliedzīgi darbojušies šos 25 gadus.

Kādēļ šāda apvienība tika nodibināta? Pirmām kārtām tā bija sadarbība vispirms starp

Baltijas valstu zinātniekiem, kuriem vēlāk pievienojās arī citi. AABS sākums nebija tik bezkaislīgs — dibinātāji no visām pusēm saņēma noraidījumus, arī no Baltijas zinātniekiem. «Mīļais Jāni, tās būs veltas pūles, zemē nomests laiks!» Līdzšinējie mēģinājumi bija sagādājuši vairāk sarūgtinājuma, nekā pozitīvu emociju. Taču iniciatori bija neatlaidīgi un viņu pūliņi vainagojās ar panākumiem, pierādot, ka trimdā spēj vienoties arī dažādu valstu zinātnieki. Tas bija, tā sakot, starptautiskais aspekts. Nākamais — starpdisciplināra sadarbība starp dažādu nozaru pārstāvjiem. Šinī pusē tas ir savā ziņā jaunums, bet Amerikā deva labus rezultātus, kas atspoguļojas publikācijās.

Par lielu pārsteigumu dažādām Baltijas organizācijām, kas savā darbībā akcentēja politisko aspektu, AABS jau ar pirmo dienu sevi pasludināja par apolītisku organizāciju. Tas radīja nopietnus konfliktus, pārmetumus un pat šķēršļus no citu Baltijas trimdas organizāciju puses, bet «ābši» palika stingri savos principos, kaut arī tas ilgu laiku maksāja dārgi. Taču tas bija vienīgais ceļš, kā iepazīstināt sabiedrību ar objektīvu, nepolitizētu zinātnisko patiesību un nostiprināt savu prestižu.

Visizsmeļošāko un visīsāko vērtējumu AABS ir devis profesors Ivars Ivaskis: AABS — FORUMS, ATVĒRTAS DURVIS UN BRĪVAIS VĀRDŠ.

AABS deva forumu, kur zinātnieki var izteikties akadēmiskā vidē.

Atvērtas durvis nozīmē, ka AABS ir atvērts visiem zinātniekiem kā no Rietumiem, tā no Austrumiem, kamēr viņi izsaka savas zinātniskās domas.

Brīvais vārds — AABS dod iespēju izteikties, bet neatbild par izteiktajām domām. Tas paliek uz zinātnieka sirdsapziņas. «Tas atkal mums sagādāja karstas ogles zem kājām vai karstus pelnus uz galvas,» — atceras J. Gaigulis. «Piemēram, holokausta pētījumi un ebreju jautājuma analīze. Kamdēļ tas jādara? Ar kādām tiesībām?! Bet mēs uzskatījām, ka par sāpīgām problēmām jārunā mums pašiem, tad būs mazāk pārmetumu no citiem.»

Apolītiskuma un atvērto durvju princips guva atzinību Amerikas Savienotajās Valstīs, jo agrākās publikācijas par Baltijas zinātni bija pārāk politizētas un uz tām nevarēja paļauties tendenciozītes dēļ. Pagājušos gadu desmitos šie iebildumi aprima, jo uz AABS publicētajiem materiāliem varēja paļauties un izmantot tos dažādiem ieteikumiem valsts un likumdošanas iestādēm.

Domājot par nākotni, J. Gaigulis to saista ar lielākām aktivitātēm okeāna šajā pusē. Amerikā noslēgta sadarbība starp 12 universitātēm par to, lai lielāki studentu grupējumi dotos vispirms uz Igauniju, bet pēc tam arī uz Lietuvu un Latviju, protams, ja saņems finansiālu atbalstu. Nopietni tiek domāts arī par plašas konferences rīkošanu 1995. gadā, kas varētu likt pamatus spēcīgākai darbībai šajā pusē. Runājot par sadarbību, J. Gaigulis ar humoru atceras, ka 1990. gadā AABS konferencē Sietlā pirmo reizi vēsturē personīgi tikās visu Baltijas universitāšu rektori. Šim nolūkam bija jābrauc pāri okeānam, pāri visam Amerikas kontinentam. Taču tam bija ne tikai simboliska, bet arī praktiska nozīme, kas atbalojās Va-

šingtonā — tika likts pamats AABS un IREX (Starptautiskā apmaiņu un pētījumu padome) kopējam birojam.

Latvijas vēstures institūta direktors Indulis Ronis, apsveicot J. Gaiguli, pieskaitīja viņu ne tikai pie tautsaimniekiem, bet arī pie vēsturniekiem, par ko J. Gaiguļa kungs bija visai pārsteigts, bet atzina, ka varbūt sava taisnība tur ir, jo viņš esot pievērsis uzmanību vēsturei, lai no tās mācītos — gan no kļūdām, gan sasniegumiem. Uz to J. Stradiņš aizrādīja, ka vēstures galvenā mācība ir tā, ka no tās neviens nemācās. J. Gaigulis tomēr apliecināja savu ticību veselajam saprātam, kas arī Latvijā novērsis gadu desmitos radīto vērtību sajukumu.

Tālāk saruna pieņēma visai saviesīgu nokrāsu, ar Jāņu vainagiem tika sumināti arī Jānis Stradiņš un Jānis Kristapsons (prezidents Jānis Lielpēteris atradās Zviedrijā un no vainaga izvairījās).

Z. K.

DIPLOMU PASNIEGŠANA

30. jūnijā LZA prezidijā svinīgi pasniedza LZA Goda locekļa diplomu vēsturniekam Heinricham Strodam un LZA Goda doktora diplomu ķīmiķim Leonīdam Osipovam. Klātesošie, it īpaši bijušie studenti un studentes, viņus raksturoja kā pasniedzēja etalonu, kā arī izfeica prieku, ka Zinātņu akadēmijas saime papildinājusies ar diviem goda vīriem.

Latvijas Universitātes Latvijas vēstures katedras vadītājs, habilitētais vēstures doktors Heinrichs Strods kā profesionāls vēsturnieks pirmais pievērsies Latvijas lauksaimniecības vēsturei 17.—19. gs. Īpaši lielu vērību veltījis tehnikas vēsturei. 650 publikāciju skaitā jāmin 4 monogrāfijas un 8 brošūras. Daudzi darbi publicēti Eiropas valstīs.

Profesors Strods lasījis Latvijas vēstures lekciju kursus Maskavas, Tērbatas, Rostokas, Heidelbergas universitātē, aktīvi piedalījies starptautiskās konferencēs, ir daudz starptautisku organizāciju, t. sk., UNESCO Starptautiskās Lauksaimniecības muzeju sekcijas, žurnāla «Acta Baltica» redkolēģijas, 18. gs. Vēstures izpētes asociācijas (Anglija) loceklis, LZS biedrs, Latvijas vēstures sekcijas vadītājs.

Saņemot Goda locekļa diplomu, prof. Strods teica, ka Latvijas vēstures katedru savā laikā sekmīgi likvidēja «gan Ādolfs, gan Josifs» un Latvijas vēsture studentiem tika mācīta kā maza nodaļa Vācijas vai PSRS vēstures sastāvā. Novēlēdams, lai šoreiz Latvijas vēsturi nepiemeklētu liktenis kļūt par vēl kādas citas vēstures nodaļu, profesors Strods izteica pārliecību, ka savas tautas un valsts vēsture jāzina katram, vialga, kādos laikos un kādās skolās viņš mācījies.

Profesora Leonīda Osipova darba mūžs kopš Latvijas Universitātes beigšanas 1944. gadā saistījies ar jaunu speciālistu apmācīšanu ķīmijas tehnoloģijas nozarē LVU un RPI (tagad RTU). 1988. gadā viņš saņēmis augstāko apbalvojumu, kādu Latvijā var iegūt zinātnieks ķīmiķis — Paula Valdena prēmiju un medaļu. «Pasniedzējs, pie kura eksāmens ir kauns špiķot,» — tāds ir profesora Osipova kompetences un ētiskās stājas vērtējums studentu vidū.

ĪS ZIŅAS

Iznācis populārzinātniskā mēnešraksta «ATKLĀJUMS» 4. numurs, kas aptver laikposmu no 1992. gada februāra līdz decembrim. Arī 1993. gada pirmās pusē numuru redakcija sola «biezu», toties otrajā pusē ir cerības žurnālu izlaist vienu reizi mēnesī.

Ko lasītājiem piedāvā jaunais numurs? Tie, kas to vēl nav izstudējuši, var izlasīt Latvijas Republikas likumu «Par zinātnisko darbību». Lūk, daži citi interesanti raksti: A. Balklavs «Lielā Sprādziena mirāža», 1991. un 1992. gada Nobela prēmijas laureāti fizikā, ķīmijā, fizioloģijā un medicīnā, Evandro Agaci (Pasaulē Filozofu biedrību federācijas prezidents) «Atbildība — īs-

tenais brīvas zinātnes regulēšanas pamats», Jānis Porietis «Padomiskā perioda ekonomiskās pētniecības devumu izvērtējot» (publicēts rubrikā «Aicinājums uz grēksūdzi»), Gundars Ķeniņš-Kings «Latvija XXI gadsimta pasaules tirgū» (rubrikā «Apspriešanās»), Šarlote Auerbaha «Ģenētika atomlaikmetā».

* * *

Akadēmiskajā bibliotēkā Rūpniecības ielā 10 atvērta izstāde «TRIMDAS LATVIEŠU GRĀMATAS». Kaut arī tajā eksponētas ap 550 grāmatu, tomēr, iekārtotāju vārdiem runājot, no katrām desmit deviņas bija jāatstāj ārpusē. Atsevišķas vitrīnas veltītas latviešu kultūras vēsturei, fi-

lozofijai, reliģijai, armijai, izglītībai, folklorai, valodniecībai, ģeogrāfijai, vēsturei (pazīstamie Ā. Šildes, E. Dunsdorfa, E. Andersona «Latvijas vēstures ķieģeļi»), mākslai, mūzikai (tai skaitā Valentīna Bērzkalna monumentālā «Latviešu dziesmu svētku vēsture» 2 sējumos). «Melnā vitrīna» — asaru un asiņu piesūkusies. Daiļliteratūrā izstādes iekārtotāji ļauj lasītājiem iepazīties ar mazāk zināmiem un pavisam nezināmiem trimdas rakstniekiem.

Skatoties šodienas acīm, pārsteidz un savijņo divi momenti. Pirmais — daudzas grāmatas izdotas jau bēgļu nometnēs četrdesmito gadu beigās, domājot par to, kā latviešiem svešumā,

kā mēs tagad teiktu, palīdzēt izdzīvot. Tās ir grāmatas par pienācīgu, biškopību, dažādi praktiski padomi. Jā, arī pavārgrāmatas. Vai nav brīnīšķīgs citāts, kas izraudzīts par vitrīnas moto: «... neturiet grāmatu uz klavierēm, bet tikai virtuvē, kur smaržo kanēlis un rīvēta citrona miziņa».

Otrais moments — daudzas grāmatas ir ļoti krāšņi izdotas. Tās ir monogrāfijas, enciklopēdijas, mākslas grāmatas (Ludolfa Liberta albums), tādas, ko mēs esam nosaukuši par tūrisma literatūru — veltītas vienai pilsētai. Vai vienai skolai (Rīgas 1. ģimnāzijai).

Izstāde būs atvērta jūlijā un augustā.

* * *

No 21. līdz 23. jūnijam Upsalā [Zviedrijā] notika Eiropas Akadēmijas gada pilnsapulce, kurā piedalījās Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents JĀNIS LIELPĒTERIS. Viena diena bija veltīta Baltijas reģionam un «bija interesanti dzirdēt, kādi mēs izskatāmies no malas, kā mūs uztver pasaule». Bija referāti par Baltijas politiku, ekoloģiju, ģeoloģiju (to lasīja Igaunijas pārstāvis Dimitrijs Kaljo), par vēsturi. Baltijas valstu politikas vērtējums neesot bijis visai glaimojošs, apmēram tāds — jums jau gan šķiet, ka esat ļoti gudri, bet īstenībā putrojaties vien (Bo Hulfa). Prezidents lūgšot atsūtīt referātus uz Rīgu, lai ar tiem varētu iepazīties arī mūsu zinātnieki.

JAUNUMI SOROSA FONDĀ

Par Džordža Sorosa Starptautiskā zinātnes fonda kārtējām aktivitātēm informēja akadēmiķis **ELMĀRS GRĒNS**. Nesen tika uzaicināti izveidot pagājušajā gadā dibinātā Starptautiskā zinātnes fonda padomdevēju komiteju (vai komisiju), kāda tiek organizēta katrā no bijušajām Padomju Savienības republikām. No Latvijas šajā komisijā apstiprināti Jānis Bārzdīns, Pēteris Cimdiņš, Gunārs Duburs, Jānis Erenpreiss, Elmārs Grēns (priekšsēdētājs), Juris Kalniņš, Viļauts Tamužs un Aleksandrs Čimanis. Šie cilvēki kļuvuši par oficiāli apstiprinātu padomdevēju institūciju, kuri grantus gan nepiešķir, bet dod savu slēdzienu. Vai to ņems vērā, tas jau būs atkarīgs no fonda labās gribas.

Kā jau Latvijas zinātnieki to zina no tā saucamās «ātrās palīdzības programmas», Starptautiskais zinātnes fonda atbal-

sta fundamentālus pētījumus dabaszinātnēs, uzstādot pretendentiem virkni ierobežojumu — lai pētījumi nebūtu saistīti ar lietiskām zinātnēm, tehnoloģiju izstrādāšanu un praktisko medicīnu, lai par šiem pētījumiem būtu noteikts skaits publikāciju atzītes starptautiskos vai bijušās Padomju Savienības zinātniskos žurnālos utt. Cik no mūsu zinātniekiem būs izpelnījušies fonda ievērtību un saņems kārtos 500 dolāru, vēl nav zināms. Visi materiāli bija jānosūta uz Maskavu, kur to ievada kompjuferā. Zinot, ka uz visu bijušo Padomju Savienību «ātrās palīdzības programmai» atvēlēti 10 miljoni dolāru un ka Latvijā ir apmēram 1 procents no tās iedzīvotāju skaita, pārāk lielas cerības nevarējām izteikt.

Otrs virziens, kuru jau izmēģinājuši daži no mūsu zinātniekiem (vienam tas arī izdevies), ir Sorosa fonda atbalsts brau-

cienam uz starptautiskām konferencēm. Ja esat uzaicināts uz kādu konferenci un orgkomiteja pieņēmusi jūsu referātu, tad varat informēt to, ka Sorosa fonds, iespējams, apmaksās jūsu ceļu un uzturēšanās izdevumus, ja orgkomiteja atbrīvos jūs no reģistrācijas nodevas. Ja abpusēja vienošanās ir panākta, jūs varat apmeklēt konferenci, tā sakot, par brīvu. Atkal jābrīdina, ka konferenču dalības atbalsta programmai atvēlētie fonda līdzekļi ir nelieli — kā 1993. gadā, tā arī 1994. gadā tie ir 1 miljons dolāru uz visu bijušo PSRS (Sorosa fonds savu labvēlību izpauž tikai uz bijušo PSRS un nevis uz Latviju, Lietuvu, Igauniju kā pašstāvīgām nacionālām valstīm).

Darbs, kas jāveic steidzami, ir zinātniskās literatūras pieprasījums mūsu Akadēmiskajai bibliotēkai. Sorosa fonds ir gatavs finansēt virkni ārzemju zinātnisko žurnālu piegādi. Ir pat panākta

vienošanās, ka žurnālus sūtītu tiešā ceļā uz Rīgu, nevis caur Maskavu, kā uz to sākotnēji pastāvēja fonds. Bibliotēkas padomei jāuzraksta nepieciešamo žurnālu saraksts, kuru nosūtītu fonda līdz ar atbalstu, ka Akadēmiskā bibliotēka ir lielākā bibliotēka, kura apkalpo zinātniekus visas Latvijas mērogā.

Tiem zinātniekiem, kuriem jau ir kopēji darbi ar Amerikas Savienotajām Valstīm, ir iespējams pieprasīt papildus finansējumu no Sorosa fonda.

Jaunums ir ilgtermiņa pētījumu granti, par kuriem izsmelošu informāciju, sākot ar 7. jūliju, var saņemt Latvijas Zinātnieku savienības Informācijas centrā Turgeņeva ielā 19, 319. istabā. To piešķir zinātniekiem vai nelielai grupai (vēlams, lai tajā būtu arī jauni zinātnieki) par fundamentāliem pētījumiem dabaszinātnēs, bet ar sekojošiem ierobežojumiem. Galvenajam izpildītājam

nepieciešams zinātniskais grāds un vismaz 5 publikācijas starptautiski atzītos žurnālos sākot ar 1988. gadu (ieskaitot). Ja galvenajam izpildītājam ir mazāk par 28 gadiem, tad var būt trīs publikācijas. Tiek ņemta vērā arī monogrāfija. Jāstrādā zinātniskā vai izglītības iestādē, turklāt tieši pie tā darba, kuru izvirza uz granta piešķiršanu. Jābūt attiecīgās valsts pilsonim un jāapsola, ka granta piešķiršanas gadījumā darbus veiks savā valstī (uzturēšanās ārzemēs nedrīkst pārsniegt 6 mēnešus gadā). Jebkurš cits materiāls atbalsts, arī no ārzemēm, nav šķērslis, toties referenda uzvārds nedrīkst figurēt vairāk kā vienā grantu pieteikumā («uz ātrās palīdzības» pieprasījumu tas neattiecas).

Visu vajadzīgo dokumentāciju pareizi noformēt palīdzēs Sorosa Starptautiskā zinātnes fonda «ofiss», kuram tiks atvēlēta telpa Zinātnu akadēmijas ēkā ar pāris darbiniekiem, kuri darbosies ciešā kontaktā ar Sorosa fonda Latvijas nodaļu.

Tuvāka informācija par to, kā arī par padomdevēju komisijas darbību būs atrodama laikrakstā «Zinātnes Vēstnesis».

Sarakste

Šīs vēstules ir kā turpinājums «Zinātnes Vēstnesī» 9. numurā publicētajai sarakstei par Vispasaules latviešu zinātnieku kongresa pārpalikušo līdzekļu izmantošanu. Latvijas Psihologu biedrības priekšlikums varētu būt viens no veidiem, kā atbilstoši kongresa idejām veicināt latviešu zinātnieku sadarbību visā pasaulē.

* * *

New York, 1993. gada 31. maijā

Godātais Grēna kungs!

Saņēmu Jūsu 20. maija vēstuli, un man ir ļoti žēl, ka Jums radās sajūta un vajadzība šo vēstuli rakstīt. Jūs mināt nobeigumā, ka cerat, ka ar šo vēstuli mani neaizvainojāt; Jūs mani neaizvainojāt, bet katrā ziņā pavelcināt uz pārdomām, kāpēc mums šāda situācija ir radusies un kur meklējami pārpratumi iemesli.

Vispirms par mūsu vienošanos pēdējā kopējā rīcību komiteju sēdē, jo liekas, ka tur meklējams viens no pārpratumu iemesliem. Ar kongresa nobeigšanu izbeidzās kongresa rīkošanas darbs, bet, tā kā rīcības komiteja ārzemēs bija vienīgā aktīvā organizācija, kas pārstāvēja kongresa dalībniekus no ārzemēm, tā nevarēja atnest savu atbildību attiecībā pret ārzemju dalībniekiem un it sevišķi attiecībā uz viņu iemaksāto līdzekļu izmantošanu. Ārzemju dalībnieki maksāja palīdzības naudu, un tās lielumu nosacījām ar domu, ka ārzemju dalībniekiem varētu būt nepieciešams segt lielu daļu no kongresa izdevumiem. Tā kā nauda palika pāri, rīcības komitejai ir zināma atbildība pret ārzemju dalībniekiem par to, kā šī nauda tiek izlietota. Kopējā sēdē pārrunājām vairākus variantus, bet savas sēdes piezīmēs biju pierakstījis, ka pārpalikušā nauda paliek rīcības komitejas ASV kontā un par tās izlietošanu ir jāvienojas ar ārzemju rīcības komiteju. To beigās nolēmām, un tā ir ārzemju rīcības komitejas nostāja arī tagad. Bez tam rēķinājās, ka ārzemju rīcības komitejai būs jāņem dalība VLZK albuma izdošanā.

Esmu pārsteigts par Jūsu vārdiem, ka es pēckongresa laikā būtu «ignorējis» LZS kā darbojošos Latvijas zinātnieku organizāciju. Kādā veidā es esmu to ignorējis? Esmu centies reaģēt uz katru priekšlikumu un vēstuli, un es nevaru iedomāties nevienu sūtijumu, uz ko nebūtu atbildējis. Uz 26.06.92. izdevumu atskaiti par VLZK atbildēju ar 13. augusta vēstuli J. Kalniņam, kur rakstīju, ka palaujos uz Jūsu pārbaudi un vērtējumiem. Attiecībā uz VLZK grāmatu, vienīgais priekšlikums, ko esmu saņēmis, bija 1992. gada decembrī, un uz to tūlīt reaģēju ar diezgan plašiem komentāriem. Mani galvenie sakāri par grāmatu ir bijuši ar Aldu Rankevicu, Jāni Grāvīti, Gunāru Janaiti un Aivaru Kreifusu; viņi ir vienīgie, no kuriem esmu saņēmis konkrētus priekšlikumus par grāmatu (uzmetumā, ko saņēmu pagājušajā gada decembrī Jūs bijāt minēti redakcijas kolēģijas sastāvā). Neesmu saņēmis nevienu grāmatas maketu, kas būtu identificējams tieši ar LZS. Savā 13. augusta vēstulē Kalniņa kungam minēju vairākus jautājumus attiecībā uz VLZK grāmatas izdošanu, bet neatceros, ka būtu uz tiem kādreiz saņēmis atbildi. Neesmu nekad ņēmis vērā organizāciju, no kuras sūtijumi nāk, un esmu vienmēr mēģinājis sadarboties ar cilvēkiem, kas dara darbu.

Attiecībā uz LZS kopējā printeri iegādi, tagad ievēroju, ka par to rakstīja arī Kalniņa kungs savā 26.06.92. vēstulē, un es lūdzu tuvākus paskaidrojumus

savā 13. augusta vēstulē. Uz šiem jautājumiem atbildi nekad neesmu saņēmis. Iemesls, kāpēc mēs gribam tuvāk noskaidrot šādu aparātu izlietošanas plānus ir tas, ka daži citām organizācijām no rietumiem apgādātie aparāti nav kalpojuši tiem nolūkiem, kam tie sākotnēji bija domāti. Es negribu ar to sugestēt, ka tas varētu notikt arī ar LZS pirkumiem, bet rīcības komiteja grib būt tuvāk informēta par mērķiem, kam nauda tiek izlietota. Savā 25.03.93. vēstulē Kalniņa kungs kā vienīgo konkrēto nolūku minēja darbību, kas saistās ar Saeimas vēlēšanām, un to mēs iztulkojam kā politisku darbību.

Atlikušās naudas izlietošanu esmu pārrunājis ar citiem ārzemju rīcības komitejas locekļiem, un nostājā, ko šeit aprakstu, es mēģinu atspoguļot visu komitejas locekļu nostāju. Šīs vēstules kopijas izsūtītu komitejas locekļiem, un mēģināšu sasaukt rīcības komitejas sēdi (droši vien pēc Rīgas dziesmu svētkiem), lai mūsu nostāju formalizētu. Problēmas, ko pašlaik saskatu, ir tās, ka nezinām, vēl cik daudz līdzekļu vajadzēs VLZK grāmatas izdošanai, un mums vēl jāprojam ir ļoti maz informācijas par Jūsu proponētās aparatūras izlietošanas plāniem. Domāju, ka visas naudas pārskaitīšana uz LZS kontu nebūs komitejai pieņemams variants.

Klāt pielieku kopiju no savas 1992. gada 13. augusta vēstules. Neesmu nekad ignorējis LZS, un ceru, ka mūsu nesaprašanās pamatā ir tikai sīki pārpratumi.

Jūs cienot, **Andris Padegs**

Latvijas Zinātnieku savienībai

Pasaules baltiešu psihologu konference paredzēta no š. g. 5.—9.07. Lielupē, Zintu namā, un to organizē Latvijas Psihologu biedrība kopā ar Pasaules baltiešu psihologu asociāciju (ar sēdekli Toronto).

1991. gada jūlijā notikušajā Vispasaules latviešu zinātnu kongresā noslēguma plenārsēdē tika aicināts pievērst uzmanību visu baltiešu kopīgiem zinātniskiem pasākumiem. Iespējams, ka psihologi ir vieni no pirmajiem, kas to jau paredz realizēt šai vasarā tūlīt pēc Dziesmu svētku norisēm.

Lūdzu atbalstīt šo starptautisko baltiešu pasākumu ar finansiāliem līdzekļiem, iespējams, varbūt, no minētā 1991. gada kongresa pārpalikuma. Šī kongresa līdzpriekšsēdētājs Andris Padega k-gs toreiz apsūtīja atbalstīt pasaules baltiešu psihologu konferenci, kuras ieceres radās minētā kongresa izskaņas dienās.

Psiholoģijas attīstība Latvijā vairākas desmitgades tika spēcīgi bremzēta, un tās normālai attīstībai šādas konferences sarīkošana būs ievērojams stimuls.

1993. gadā 4. maijā

Prof. I. PLOTNIEKS,

Latvijas Psihologu biedrības prezidents, Pasaules baltiešu psihologu konferences priekšsēdētājs

Dr. psihol., doc. R. BEBRE,

Pasaules baltiešu psihologu konferences zinātniskā sekretāre, Latvijas Zinātnieku savienības padomes un valdes locekle

LZA sēde

Latvijas Zinātnu akadēmijas sēdē 1. jūlijā tika aplūkotas problēmas, kas saistās ar Latvijas iedzīvotāju demogrāfisko stāvokli, veselību, ekoloģijas un garīgās vides jautājumiem. Nākamajos laikraksta numuros iepazīstināsim ar interesantākajiem referātiem. Sēdi noslēdzot tika nolemts izstrādāt priekšlikumus Latvijas iedzīvotāju demogrāfiskā stāvokļa uzlabošanai un steidzami iesniegt Saeimā, jo iepriekšējā valdība zinātnieku domas šajā jautājumā ignorēja.

GEORGS KUNNOSS

Latvijas un pasaules zinātni ir skāris smags zaudējums — 1993. g. 28. jūnijā dzīves 72. gadā pēkšņā nāvē miris Tehniskās Universitātes profesors Georgs Kunnošs.

G. Kunnoša zinātniski pētnieciskās darbības stūrkmens bija oriģināli fundamentāli pētījumi cietējoša betona reoloģijā un tās pielietošanā praksē; viņš bija arī zinātniskā virziena pamatlicējs un nosaukuma devējs — betona tehnoloģiskā mehānika, kas savukārt bija bāze Rīgas reoloģijas zinātniskās skolas dibināšanai. Prof. Kunnošs ir vadījis 16 kandidāta disertācijas, viņš ir ap 200 zinātnisku publikāciju, t. sk. 5 grāmatu un 25 izgudrojumu autor.

Viņa vadībā tika organizēti 6 Vissavienības simpoziji «Betona reoloģija un tās tehnoloģiskie uzdevumi». Profesors ir bijis neskaitāmu konferenču dalībnieks gan mūsu valstī, gan ārzemēs. Kopš 1976. g. regulāri veidojis un izdevis starptautisko zinātnisko rakstu krājumu «Betona tehnoloģiskā mehānika», kurā ar savām publikācijām piedalījās dažādu valstu vadošie zinātnieki. 1972. g. G. Kunnošam tika piešķirts Latvijas Nopelniem bagātā zinātniski tehniskā darbinieka goda nosaukums. Par nopelniem betona vibroformēšanas tehnoloģijas attīstībā viņam 1974. g. tika piešķirta Latvijas Valsts prēmija. Ir arī citi valdības apbalvojumi — ordenis un medaļas.

Līdztekus zinātniskai darbībai prof. Kunnošs strādāja kā pasniedzējs LVU, RTU u. c. augstskolās, pasniedzot materiālu pretestības, elastības teorijas, reoloģijas, celtniecības materiālu tehnoloģijas procesu un aparatūras, celtniecības materiālu kursus. Vadījis arī studentu diplomdarbus.

Prof. Kunnošs bija Polimēru mehānikas institūta doktora grāda aizstāvēšanas (tagad habilitācijas) specializētās padomes loceklis un Tallinas Tehniskās universitātes promociju (zinātnisko grādu piešķiršanas) specializētās padomes loceklis.

Ir bijis priekšsēdētājs PSRS Valsts plāna koordinācijas komisijai reoloģijas jomā.

Dedzīgi atbalstīja Latvijas neatkarības atgūšanu. 1989. g. iestājās Latvijas Zinātnieku savienībā, 1992. g. kļuva par Latvijas nacionālās mehānikas komitejas biedru.

Vienkāršs darbu uzskaitījums nespēj raksturot visus profesora personības aspektus. Strādājot kopā ar viņu, zinātnieki bija pilnīgi brīvi no jebkādas personīgo attiecību ietekmes, no nepieciešamības «speciāli» kontaktēt ar autoritātēm un priekšniecību. Visu noteica tikai profesora radītā zinātniskā atmosfēra, kura aizrāva katru, kuram bija iespēja kontaktēties ar netaiķi...

Pēc viņa ir palikusi viņa radītā zinātniskā skola, kura patlaban ir kļuvusi starptautiska — tā ir izklidēta visās mūsu jaunajās valstīs, rod tur jau jaunus virzienus un pielietojumus, kuras visus vieno profesora vārds.

Ar profesora Kunnoša nāvi Latvijas un pasaules zinātnes darbinieku sabiedrība ir pazaudējusi arī ļoti iedziļinātu, vienmēr labvēlīgu un inteligentu kolēģi, kurš ļoti ilgi paliks visu mūsu atmiņā.

**Latvijas nacionālā mehānikas komiteja
Latvijas ZA Polimēru mehānikas institūts
Rīgas Tehniskā Universitāte**

AUTORU IEVĒRĪBA!

«Zinātnes Vēstnesis» redakcija lūdz iesniegt rakstus kārtējā mēneša pirmās puses numuram — līdz 29. datumam, mēneša otrās puses numuram — līdz 14. datumam.

Redaktore Zaiga Kipere.

«Zinātnes Vēstnesis».

Laikraksts iznāk kopš 1989. gada.

Reģistrācijas apliecība nr. 75.

Izdevējs: Latvijas Zinātnieku savienība.

«Science Bulletin» Association of Latvian Scientists.

Redkolēģijas vadītājs akadēmiķis Ēvalds Mugurēvičs.

Redkolēģijā: akadēmiķis Mārtiņš Beķers, akadēmiķis

Juris Ekmanis, LZA Goda loceklis Jānis Graudonis,

doc. Elmārs Beķeris, doc. Zigrīda Goša, Oskars Mar-

tinsons.

Redakcija: Rīgā, Turgeņeva ielā 19. Tālr. 212706.

Indekss 77165.

Iespiests a/s «Preses nams» tipogrāfijā,

Rīgā, Balasta dambī 3.

Augstspiede. 1 uzsk. iespiedloksne.

Mēfens 1200 eks.

Pasūtījums nr. 1031.